

УДК 342.9:347.918:340.12(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2025.16>

О. Л. Мілоцький
аспірант

Київського університету інтелектуальної власності та права
orcid.org/0009-0007-5991-3786

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ТА РІШЕНЬ ІНШИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сутність та системну роль принципів правового регулювання примусового виконання судових рішень і рішень інших органів в Україні. Акцент зроблено на визначенні принципу як вихідного положення, що поєднує теоретичну ідею та нормативний орієнтир, забезпечуючи узгодженість, стабільність і гуманістичну спрямованість правової системи. Обґрунтовано, що принципи права виконують методологічну функцію, виступаючи духовно-ціннісною та юридичною основою, на якій ґрунтуються правотворчість, правозастосування та тлумачення норм. У роботі здійснено класифікацію принципів на загальноправові, міжгалузеві та спеціальні, що забезпечує єдність і системність правового регулювання у сфері примусового виконання. Підкреслено, що серед них провідне місце посідають верховенство права, законність, справедливість, пропорційність, гласність, розумність строків, диспозитивність і право на оскарження, які гарантують баланс між ефективністю державного примусу та захистом прав особи. Визначено, що правове регулювання діяльності органів і осіб, уповноважених на виконання рішень, базується на принципах незалежності, неупередженості, професійної відповідальності, добросовісності та підзвітності. Окрему увагу приділено ролі принципів пропорційності й співмірності як засобу досягнення рівноваги між інтересами сторін виконавчого провадження, що забезпечує дотримання законності й недопущення зловживань владними повноваженнями. Проаналізовано адаптацію цих принципів в умовах воєнного стану, коли нормативне забезпечення набуває гнучкості, цілеспрямованості та соціальної орієнтованості, зберігаючи при цьому фундаментальні засади верховенства права, гуманізму та справедливості. Наголошено, що у період кризових викликів реалізація принципів права сприяє підтриманню правової стійкості держави, забезпеченню передбачуваності правозастосовної практики та зміцненню довіри до системи правосуддя. Принципи правового регулювання у сфері примусового виконання виконують системоутворюючу, стабілізуючу й координуючу функції, забезпечуючи цілісність, ефективність і справедливість правового порядку, а також гармонійне поєднання публічного інтересу з гарантіями прав і свобод людини.

Ключові слова: примусове виконання, виконавче провадження, принципи права, верховенство права, законність, справедливість, пропорційність, обов'язковість виконання рішень, гласність, диспозитивність, неупередженість, незалежність виконавців, захист прав людини, публічний інтерес, ефективність правового регулювання.

Milotskyi O. L. PRINCIPLES OF LEGAL REGULATION OF FORCED ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS AND DECISIONS OF OTHER BODIES IN UKRAINE

The article examines the essence and systemic role of the principles of legal regulation of the enforcement of court decisions and decisions of other authorities in Ukraine. The emphasis is placed on defining the principle as a fundamental provision that combines a theoretical idea and a normative guideline, ensuring coherence, stability, and a humanistic orientation of the legal system. It is substantiated that the principles of law perform a methodological function, acting as a moral-value and legal foundation on which law-making, law enforcement, and interpretation of legal norms are based. The study classifies the principles into general legal, interbranch, and special ones, which ensure unity and systematicity of legal regulation in the field of enforcement. It is emphasized that among them, the leading role belongs to the rule of law, legality, justice, proportionality, publicity, reasonableness of terms, dispositivity, and the right to appeal, which guarantee a balance between the effectiveness of state coercion and the protection of individual rights. It is determined that the legal regulation of the activities of authorities and individuals authorized to enforce decisions is based on the principles of independence, impartiality, professional responsibility, good faith, and accountability. Particular attention is paid to the role of the principles of proportionality and commensurability as a means of achieving equilibrium between the interests of the parties to enforcement proceedings, ensuring legality and preventing abuse of power. The adaptation of these principles under martial law is analyzed, when the legal framework becomes more flexible, purposeful, and socially oriented while maintaining the fundamental principles of the rule of law, humanism, and justice. It is noted that during periods of crisis challenges, the implementation of legal principles contributes to maintaining the legal stability of the state, ensuring the predictability of law enforcement practices, and strengthening public trust in the justice system. The principles of legal regulation in the field of enforcement perform system-forming, stabilizing, and coordinating functions, ensuring the integrity, efficiency, and justice of the legal order, as well as the harmonious combination of public interest with guarantees of human rights and freedoms.

Key words: accountability, commensurability, dispositivity, effectiveness of legal regulation, enforcement, enforcement proceedings, good faith, impartiality, independence of enforcers, justice, legality, proportionality, protection of human rights, public interest, rule of law.

Вступ. Принципи правового регулювання становлять одну з ключових категорій сучасної юридичної науки, оскільки саме вони визначають внутрішню логіку, зміст і спрямованість усієї правової системи. У сфері примусового виконання судових рішень та рішень інших органів принципи набувають особливого значення, адже регламентують баланс між владними повноваженнями держави та правами учасників виконавчого провадження. Їхня дія забезпечує узгодженість процедур, передбачуваність правозастосування й стабільність функціонування механізму виконання судових актів. Вони не лише формують нормативну основу діяльності виконавчих органів, але й відображають морально-ціннісний зміст правового регулювання.

У контексті адміністративного права принципи виконують системоутворюючу функцію, забезпечуючи належне врядування, законність і підзвітність публічної влади. Їх дотримання гарантує реалізацію конституційних засад верховенства права, гуманізму, рівності перед законом і поваги до прав людини. Зокрема, у сфері виконавчого провадження вони визначають межі дискреції виконавців, запобігають свавіллям та зловживанням владними повноваженнями. Правильне розуміння і застосування принципів забезпечує прозорість та ефективність діяльності державної виконавчої служби й приватних виконавців. Крім того, принципи є методологічним орієнтиром для удосконалення законодавства, спрямованого на підвищення якості правозастосування та довіри до системи правосуддя.

Проблематика правового регулювання примусового виконання судових рішень полягає у необхідності забезпечення одночасно ефективності державного примусу та захисту прав і свобод людини. На практиці часто виникають конфлікти між потребою в оперативному виконанні рішень і дотриманням вимог законності та пропорційності. Залишається актуальною проблема перевищення повноважень виконавців, зловживання засобами примусу, затягування процедур або вибіркового застосування законодавства. Додаткові труднощі спричиняє відсутність чітких критеріїв співмірності заходів виконання, що ускладнює забезпечення рівноваги між інтересами сторін виконавчого провадження.

Особливу роль у забезпеченні належного виконання рішень відіграє система загальноправових, міжгалузевих і спеціальних принципів. Їхня сукупність створює цілісну нормативну структуру, у межах якої реалізується державний примус із дотриманням стандартів прав людини. Загальноправові принципи верховенства права, законність, справедливість, рів-

ність і гуманізм формують етичний фундамент правового регулювання. Міжгалузеві засади, зокрема об'єктивність, гласність і доступність, забезпечують неупередженість і відкритість діяльності виконавчих органів. Спеціальні принципи, як-от диспозитивність, розумність строків, співмірність і право на оскарження, надають правовій системі гнучкості й практичної ефективності.

В умовах воєнного стану питання реалізації принципів права у сфері примусового виконання набуває особливої актуальності. Соціально-економічна нестабільність, обмеження ресурсів і зростання кількості виконавчих справ вимагають адаптації правового регулювання до надзвичайних обставин. Водночас зберігається потреба у дотриманні ключових засад законності, пропорційності, гуманізму й захисту прав людини. Внесення тимчасових змін до законодавства щодо організації діяльності державних і приватних виконавців підтверджує важливість принципів як механізму гнучкого, але правомірного реагування на кризові виклики. Реалізація цих засад дозволяє забезпечити безперервність правосуддя, підтримати правову стійкість держави та зберегти довіру громадян до системи правового регулювання навіть у надзвичайних умовах.

Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення ролі принципів права в умовах трансформації правової системи України, зокрема у сфері примусового виконання рішень. У період реформування судової влади, децентралізації та інтеграції в європейський правовий простір важливо забезпечити ефективне поєднання державного примусу з гарантіями прав людини. Системне дослідження принципів правового регулювання дозволяє сформулювати узгоджену модель правозастосування, що ґрунтується на справедливості, пропорційності та правовій визначеності. Актуальність теми також підсилюється потребою у вдосконаленні нормативного забезпечення діяльності органів виконавчої служби, підвищенні стандартів добросовісності та прозорості правозастосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Показується, що проблематику принципів правового регулювання виконавчого провадження досліджували В. Галунько, Х. Гнот, Н. Грабар, С. Данієлян, Т. Мінка, Н. Сергієнко, О. Уварова, І. Француз, Є. Шиман та ін. Аналізують як теоретичні засади, так і практичні засоби реалізації принципів у сфері примусового виконання судових рішень. Ці вчені звертають увагу на роль принципів як засобів балансування між ефективністю державного примусу й гарантіями прав людини, виокремлюючи співмірність, пропорційність та гласність як пріоритетні напрями розвитку виконавчого процесу.

Мета статті є на основі теорії права, правових наук та аналізу чинного законодавства України розкрити зміст, класифікацію й значення принципів правового регулювання примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, визначивши їх роль у забезпеченні законності, справедливості та балансу між публічним інтересом і правами людини.

Виклад основного матеріалу. Поняття «принцип» охоплює узагальнене вихідне положення, що лежить в основі певної системи знань, теорії, наряду чи діяльності. Воно відображає закономірність або ідею, яка визначає структуру та спрямованість наукового, ідеологічного чи практичного підходу. Як категорія мислення, принцип є базовим орієнтиром для пізнання, оцінки явищ і побудови логічних висновків. У більш прикладному вимірі він позначає спосіб або основу організації, за якою здійснюється створення чи функціонування системи, процесу чи об'єкта. У сфері соціальної поведінки принцип виступає внутрішнім переконанням, нормою або правилом, що визначає моральні чи професійні дії особи. Поняття «принцип» поєднує інтелектуально-ціннісну та нормативно-організаційну функції, забезпечуючи єдність теоретичної та практичної діяльності людини [1]. В контексті написання нашої роботи найбільш доречним є тлумачення поняття «принцип» як основного вихідного положення, що визначає зміст, спрямованість і логіку правового регулювання. У цьому контексті принцип виступає не лише теоретичною ідеєю, а й нормативним орієнтиром, який забезпечує цілісність і послідовність правової системи. Він формує підґрунтя для тлумачення норм права, правозастосування та правотворчості. Отже, у правознавстві «принцип» доцільно розглядати як фундаментальну засаду, на якій ґрунтується юридична діяльність і реалізація публічного інтересу.

В теорії права принципи становлять фундаментальні, найбільш загальні й стійкі засади правової системи, які відображають її ціннісну, моральну та соціальну природу. Вони визначають напрями формування, тлумачення та застосування норм, виступаючи орієнтирами для правотворчої і правозастосовчої діяльності. Принципи забезпечують узгодженість і єдність системи права, перетворюючи окремі правові норми на цілісну структуру, спрямовану на реалізацію справедливості й захист суспільних цінностей. Їхнім змістом є найвищі ідеї, що мають пріоритет над нормами права та визначають їхній дух. Вони формуються на основі суспільних переконань, історичного досвіду, правової культури й відображають загальнолюдські уявлення про добро, рівність і свободу. Принципи права виступають мірилом правомір-

ності поведінки, орієнтуючи діяльність суб'єктів права на досягнення публічного блага. Вони є системоутворюючими ідеями, що забезпечують стабільність, послідовність і гуманістичну спрямованість усього правового регулювання [2, С. 123–133].

Принципи адміністративного права є фундаментальними засадами, що визначають зміст, спрямованість і межі публічного адміністрування, забезпечуючи узгодженість дій адміністративних органів із правами людини та верховенством права. Вони формують нормативно-ціннісну основу, яка гарантує законність, справедливість, рівність, пропорційність і підзвітність публічної влади. Ключове місце серед них займає принцип верховенства права, що передбачає пріоритет природних прав людини над державними інтересами, а також вимагає від органів влади діяти в межах повноважень і на підставі закону. Принципи належного врядування відкритість, прозорість, участь, ефективність, доброчесність і повага до прав людини забезпечують демократичний характер державного управління. Їх застосування сприяє зміцненню довіри громадян до публічної влади, розвитку відповідального врядування та запобіганню корупції. Важливою є юридична визначеність, що дозволяє громадянам передбачати наслідки своїх дій і захищати легітимні очікування. Рівність перед законом і заборона дискримінації гарантують справедливе ставлення до кожного, а доступ до правосуддя можливість ефективного захисту порушених прав. Отже, система принципів адміністративного права формує етичну, правову й організаційну основу діяльності держави, орієнтовану на служіння суспільству та утвердження публічного інтересу [3, С. 50–80].

Принцип у праві є вихідним положенням, що визначає зміст, спрямованість і логіку правового регулювання, поєднуючи теоретичну ідею з нормативним орієнтиром, який забезпечує цілісність правової системи. Принципи права становлять фундаментальні, загальні та стійкі засади, що відображають моральні, соціальні й ціннісні орієнтири суспільства. Вони формують підґрунтя для тлумачення, застосування й створення правових норм, спрямовуючи їх на досягнення справедливості, законності й публічного блага. Принципи адміністративного права конкретизують ці засади у сфері публічного адміністрування, забезпечуючи узгодженість дій влади з правами людини та верховенством права. Ключову роль відіграють принципи законності, пропорційності, підзвітності, рівності та належного врядування, які гарантують демократичність і прозорість управлінських процесів. Вони сприяють формуванню правової держа-

ви, що ґрунтується на довірі громадян і захисті їхніх легітимних очікувань. Отже, система принципів виступає основою стабільності, послідовності та гуманістичної спрямованості всього правового регулювання і діяльності публічної влади.

На доктринальному рівні О. Уварова розкрила філософсько-правову природу принципів права як основоположних засад, що поєднують природно-правовий і позитивістський підходи до праворозуміння. Підкреслюється, що принципи права мають подвійну природу вони одночасно відображають моральні цінності суспільства й забезпечують нормативну визначеність правового регулювання. Принципи виступають містком між правом і мораллю, слугуючи критерієм справедливості та законності, особливо у випадках, коли норми права не дають чіткої відповіді. Уварова зазначає, що історично принципи права визнавалися джерелом права ще в античній і римській юриспруденції, набуваючи значення у процесі тлумачення та заповнення прогалів у законодавстві. У сучасному розумінні вони визначають спрямованість правозастосування, забезпечуючи баланс між правовими нормами та загальнолюдськими цінностями. Особливе значення має їхнє нормативне визнання в судовій практиці, що підтверджує інтеграцію моральних засад у правову систему. Принципи права розглядаються як самостійне джерело права, що забезпечує справедливість, гуманізм і узгодженість правового регулювання [4].

С. Данієлян проаналізував змістовне наповнення поняття «принципи права» як універсальних регуляторів суспільних відносин, що поєднують ідеї природного права та юридичного позитивізму. Розмежовується два типи правових принципів правові принципи-ідеї та норми-принципи права, підкреслюючи їх підвищену імперативність і системоутворюючу роль у правовому регулюванні. З позицій природного права принципи визнаються вихідними положеннями, які мають вищу юридичну силу, тоді як позитивістський підхід розглядає їх як рівнозначні звичайним нормам, наділені юридичною силою лише у разі нормативного закріплення. Наголошується, що принципи виступають не лише декларативними ідеями, а й конкретними правилами поведінки, що визначають напрями правотворчості та правозастосування. Визначено два алгоритми формування принципів висхідний (через практику суспільних відносин) і низхідний (через законодавче формулювання). Особливу увагу приділено судовій практиці, де принципи права дедалі частіше використовуються як підґрунтя для доктриналізації правових позицій Верховного Суду. Принципи права розглядаються, як основа єдності

нормативного масиву, що забезпечує баланс між стабільністю правової системи та її динамічним розвитком [5].

Х. Гнот розкрила сутність і систему принципів забезпечення виконання судових рішень установами виконання покарань в Україні, які становлять нормативну та ідеологічну основу діяльності Державної кримінально-виконавчої служби. Наголошується, що ці принципи впливають із положень Конституції України, Кримінально-виконавчого кодексу та міжнародних стандартів, зокрема Європейських пенітенціарних правил. До ключових віднесено законність, гуманізм, справедливість, рівність засуджених перед законом, демократизм, взаємну відповідальність держави й засудженого, диференціацію та індивідуалізацію виконання покарань. Особливе значення має принцип невідворотності виконання судового рішення, який забезпечує обов'язковість і точність реалізації вироку як гарантію законності. Принцип гуманізму спрямований на поєднання дисциплінарних вимог із повагою до прав людини та умовами ресоціалізації. Рівність засуджених тлумачиться як єдність умов відбування покарання без дискримінації за соціальними чи іншими ознаками. Диференціація та індивідуалізація підкреслюють необхідність урахування особистих характеристик кожного засудженого. Доводиться, що реалізація цих принципів утворює верховенство права й підвищує ефективність функціонування системи виконання судових рішень [6].

Є. Шиман проаналізував принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями у виконавчому провадженні як спеціальний галузевий принцип. Підкреслюється, що сутність цього принципу полягає у досягненні балансу між примусом державного виконавця і правами боржника, забезпеченні справедливості та пропорційності дій виконавця щодо мети виконання рішення. Принцип співмірності розглядається не лише як обмеження надмірного втручання у права боржника, але й як гарантія ефективності виконання судових рішень у частині забезпечення прав стягувача. Доводиться необхідність законодавчого закріплення окремої статті, яка б розкривала зміст цього принципу та визначала критерії співмірності. До таких критеріїв він відносить законність дій виконавця, спрямованість заходів на досягнення фактичного виконання рішення, а також заборону застосовувати непропорційні засоби впливу. Автор підтримує позицію Верховного Суду, за якою співмірність дій виконавця визначається тим, наскільки вони сприяють виконанню остаточного рішення. Принцип співмірності виступає ключовою

гарантією балансу між ефективністю виконання рішень і дотриманням прав учасників виконавчого провадження, що утверджує верховенство права у сфері примусового виконання [7].

І. Француз розкрив принципи діяльності з примусового виконання судових рішень в Україні як багаторівневу систему правових засад, що забезпечують законність, справедливість і гуманність виконавчого процесу. Класифікуються принципи на загальноправові, міжгалузеві та спеціальні, визначаючи їхню єдність і взаємозалежність. До загальноправових віднесено верховенство права, рівність, гуманізм і справедливість, які формують морально-ціннісну основу діяльності виконавчих органів і гарантують дотримання прав людини. Міжгалузеві принципи універсальності, всебічності та доступності покликані забезпечити неупередженість, рівність сторін та доступ до правосуддя на всіх етапах примусового виконання. Спеціальні принципи, закріплені у статті 2 Закону України «Про виконавче провадження» [8], охоплюють обов'язковість виконання рішень, законність, диспозитивність, гласність, розумність строків, співмірність заходів примусу та право на оскарження. Вказується, що саме системна дія цих принципів гарантує ефективність, прозорість і підзвітність виконавчого процесу. Наголошується, що їх реалізація вимагає узгодженості норм законодавства з конституційними положеннями та демократичними стандартами [9].

Отже, на доктринальному рівні принципи права розглядаються як фундаментальні засади, що поєднують природно-правовий і позитивістський підходи, виступаючи містком між правом і мораллю. Вони мають подвійну природу, оскільки водночас відображають моральні цінності суспільства та забезпечують нормативну визначеність правового регулювання. У правовій системі принципи виконують функцію орієнтира для тлумачення і заповнення прогалин у законодавстві, визначаючи напрям правозастосування та правотворчості. У сфері примусового виконання рішень вони забезпечують баланс між владними повноваженнями держави та захистом прав людини, поєднуючи вимоги законності, справедливості й пропорційності. Принципи формують цілісну структуру правового регулювання, у якій загальноправові, міжгалузеві та спеціальні засади взаємодіють і забезпечують ефективність правозастосування. Їхнє нормативне визнання у законодавстві та судовій практиці гарантує єдність і стабільність правової системи. Загалом принципи виступають джерелом права, що забезпечує гармонію між нормою, справедливістю та публічним інтересом.

На законодавчому рівня Закон України «Про виконавче провадження» визначає, що виконав-

че провадження є завершальною стадією судового процесу, спрямованою на примусове виконання судових рішень та рішень інших органів, яке здійснюється у межах повноважень, установлених Конституцією та законами України. У статті 2 закріплено засади (принципи) виконавчого провадження, які становлять його правову основу. До них віднесено: верховенство права, що забезпечує дотримання конституційних гарантій; обов'язковість виконання рішень, як невід'ємну умову правопорядку; законність, яка зобов'язує діяти лише на підставі та в межах закону; диспозитивність, що гарантує реалізацію прав сторін у процесі виконання; справедливість, неупередженість та об'єктивність, як критерії оцінки дій виконавців; гласність і відкритість виконавчого провадження, які забезпечують прозорість процедур; розумність строків, що гарантує оперативність виконання рішень та обсягу вимог, що забезпечує баланс інтересів сторін; а також право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців. Сукупність цих принципів визначає правовий зміст, порядок і межі діяльності органів та осіб, що здійснюють примусове виконання [8].

Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» визначає правові засади організації та діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, спрямовані на забезпечення своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень. Відповідно до статті 4, діяльність цих органів і осіб ґрунтується на таких принципах: верховенства права, законності, незалежності, справедливості, неупередженості та об'єктивності, обов'язковості виконання рішень, диспозитивності, гласності та відкритості виконавчого провадження і його фіксування технічними засобами, розумності строків виконавчого провадження, а також співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями. Закон встановлює обов'язок державних і приватних виконавців діяти сумлінно, поважати права учасників виконавчого провадження та не розголошувати професійну таємницю. Гарантується їхня незалежність від будь-якого незаконного впливу чи втручання з боку органів влади, політичних партій чи посадових осіб. Визначено, що правовою основою діяльності виконавців є Конституція України, цей Закон, міжнародні договори та інші нормативно-правові акти. Крім того, закон передбачає обов'язок вживати всіх заходів для запобігання конфлікту інтересів під час виконання рішень [10].

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливос-

тей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» визначає тимчасові засади діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців у період воєнного стану. У Законі закріплено, що перевірки діяльності приватних виконавців обмежуються лише випадками, коли виникають сумніви щодо фактичного здійснення ними своєї діяльності. Передбачено можливість заміщення приватного виконавця іншим виконавцем у разі його тимчасової відсутності, а також встановлено порядок укладення договорів про заміщення без погодження із стягувачем. Визначено особливості зміни виконавчого округу приватним виконавцем у зв'язку з активними бойовими діями або окупацією територій. Законом регламентовано право боржників на здійснення видаткових операцій у межах визначених сум, а також обмеження щодо арештів коштів на рахунках для забезпечення життєво необхідних витрат. Передбачено зупинення вчинення виконавчих дій у певних категоріях справ, зокрема щодо підприємств оборонно-промислового комплексу, органів військового управління та осіб, які постраждали від бойових дій. Законом також заборонено відкриття виконавчих проваджень і вжиття заходів примусового виконання рішень на територіях, де ведуться активні бойові дії або тимчасова окупація [11].

Отже, на законодавчому рівні визначено комплекс правових засад, що регулюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів в Україні. Нормами встановлено обов'язковість виконання рішень, верховенство права, законність, справедливість, неупередженість, гласність та розумність строків виконавчого провадження. Закріплено вимогу дотримання співмірності заходів примусу з обсягом вимог, що забезпечує баланс між правами сторін. Передбачено незалежність виконавців, їхню професійну відповідальність і заборону будь-якого незаконного втручання в їхню діяльність. Особливу увагу приділено дотриманню прав боржників, прозорості процедур та запобіганню конфлікту інтересів. У період воєнного стану встановлено додаткові гарантії обмеження перевірок, можливість заміщення виконавців, зміну виконавчих округів і зупинення окремих виконавчих дій у зонах бойових дій. Сукупність цих положень формує систему принципів правового регулювання примусового виконання, спрямовану на забезпечення законності, пропорційності та захисту прав людини.

Висновки. Отже, принцип у правовому регулюванні виступає вихідним положенням, що визначає зміст і спрямованість усієї системи права. Його природа поєднує теоретичну

ідею з нормативним орієнтиром, що забезпечує єдність правотворчості, тлумачення та застосування норм. У сфері правового регулювання принципи виконують функцію методологічного ядра, яке надає узгодженості та стабільності правовим відносинам. Вони закладають ціннісні орієнтири, що відображають уявлення суспільства про справедливість, свободу та відповідальність. Завдяки цьому принципи права забезпечують не лише формальну законність, а й моральну легітимність правового порядку. Вони мають універсальний характер і виступають основою для гармонізації правових систем у контексті демократичного розвитку держави. Отже, принципи є базовою конструкцією, що інтегрує норми права у цілісну, узгоджену систему.

Принципи права мають подвійний зміст філософсько-ціннісний та нормативно-практичний. З одного боку, вони формують духовно-моральний фундамент права, що спирається на ідеї гуманізму, рівності, справедливості й верховенства права. З іншого боку, вони набувають юридичного значення як норми вищого рівня, які визначають логіку формування законодавства й спрямовують правозастосування. У системі права принципи виконують функцію орієнтира для розв'язання правових колізій і заповнення прогалин у законодавстві. Вони забезпечують послідовність і стабільність правового регулювання, слугуючи еталоном для оцінки правомірності поведінки суб'єктів. Саме через реалізацію принципів досягається узгодженість між нормою права та її ціннісним змістом.

Система принципів правового регулювання примусового виконання судових рішень охоплює загальноправові, міжгалузеві та спеціальні засади. Їхня єдність забезпечує узгодженість дій органів примусового виконання, законність і захист прав сторін виконавчого провадження. Загальноправові принципи, такі як верховенство права, справедливість, рівність і гуманізм, надають етичного змісту всій системі виконання рішень. Міжгалузеві засади, серед яких доступність, об'єктивність і всебічність, гарантують прозорість і неупередженість процедур. Спеціальні принципи, як-от обов'язковість виконання рішень, диспозитивність, гласність і співмірність заходів примусу, формують механізм реалізації законності. Їхня взаємодія створює збалансовану правову конструкцію, яка спрямована на ефективність і захист публічного інтересу.

Правове регулювання діяльності виконавців базується на поєднанні законності, професійної незалежності та відповідальності. Основні засади вимагають від суб'єктів виконання діяти

неупереджено, добросовісно й у межах визначених повноважень. Гарантується захист від зовнішнього впливу та втручання, що зміцнює інституційну незалежність виконавчої системи. Принципи гласності, відкритості та пропорційності забезпечують прозорість процедур і рівність сторін. Водночас вимога дотримання співмірності заходів примусу з обсягом вимог слугує запобіжником від зловживань владними повноваженнями. Усе це формує умови для справедливого, ефективного та людяного виконання судових рішень.

У період воєнного стану система правового регулювання примусового виконання набуває адаптивного характеру, зберігаючи при цьому основоположні принципи. Тимчасові норми спрямовані на забезпечення безперервності виконання рішень і водночас захисту прав учасників процесу в умовах надзвичайних обставин. Обмеження перевірок, можливість заміщення виконавців, гнучкість у зміні виконавчих округів та зупинення окремих дій відображають принципи доцільності, пропорційності та гуманізму. Право боржників на користування мінімальними коштами для життєвих потреб демонструє пріоритет соціальної справедливості навіть у кризових умовах. Усі ці положення зберігають баланс між потребою держави у виконанні рішень і захистом прав людини. Такий підхід підсилює правову стійкість системи та забезпечує її відповідність конституційним засадам.

Сукупність доктринальних і законодавчих положень свідчить, що принципи правового регулювання примусового виконання є системоутворюючим чинником усієї виконавчої діяльності. Вони забезпечують поєднання законності, ефективності та справедливості в реалізації судових рішень, формуючи правовий простір, заснований на верховенстві права. У межах цієї системи кожен принцип виконує конкретну функцію від етичного орієнтиру до нормативного обов'язку. Їхня взаємодія створює гармонійну модель, у якій державна примусовість поєднується з повагою до прав людини. Такий підхід гарантує баланс між публічним інтересом і правовими гарантіями особи. У результаті формується цілісна концепція правового регулювання, що забезпечує передбачуваність, пропорційність і довіру до правосуддя.

Література

1. Принцип // Словник української мови: Slovyk.ua. URL: <https://slovyk.ua/index.php?sword=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF>
2. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. По-гребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків. : Право, 2015. 368 с.
3. Адміністративне право та адміністративний процес. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, А. Берлач та ін. ; за заг. ред. В. Галунька, В. Фелика. Вид. 5-те. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 700 с.
4. Уварова О. Загальні принципи права та їх роль у правозастосуванні з позицій природно-правового і позитивістського підходів до права / О. Уварова // Вісник Академії правових наук України. 2008 р. №2(53). – Харків. : Право, 2008. – С. 244–252.
5. Данієлян С. А. До питання змістовного наповнення поняття «принципи права» / С. А. Данієлян // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2021. Вип. 51. С. 180–184. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2021_51_38
6. Гнот Х. Я. Принципи забезпечення виконання судових рішень установами виконання покарань в Україні / Х. Я. Гнот // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. – С. 441–446
7. Шиман Є.О. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями у виконавчому провадженні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 83, ч. 1. С. 277–283. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.41>
8. Про виконавче провадження: Закон України. Перелік від 2 червня 2016 № 1404-VIII. Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1404-19>
9. Француз І. Г. Принципи діяльності з примусового виконання судових рішень в Україні: теоретико-прикладні питання. Правничий вісник Університету «КРОК». 2017. Вип. 26. С. 102–110
10. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02 червня 2016 № 1403-VIII. Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1403-19>
11. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану : Закон України від 11 квітня 2023 № 3048-IX. Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3048-20>

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
Дата публікації: 26.11.2025